

VERSLAG VAN DE NMV-EXCURSIE NAAR DE SCHEEKEN IN HET GROENE WOOD OP 8 OKTOBER 2005

C.J.P.J. (Kees) Margry

Op 8 oktober 2005 werd een excursie gehouden naar het natuurgebied de Scheeken, een deel van Het Groene Woud in Midden Brabant. De provincie Noord-Brabant staat inmiddels bekend om de rijkdom aan soorten slakken (Boesveld 2004, 2005). Eerdere artikelen in Spirula (Margry 2003, 2004, 2005) en Natura (Margry, 2005) hadden verschillende leden zo nieuwsgierig gemaakt over de vondsten in de Scheeken dat ze zich opgaven voor deze veldwerkdag, die georganiseerd werd door de Eindhovense Schelpenwerkgroep.

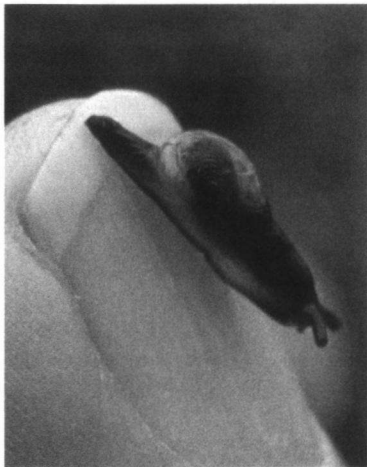


Fig. 1.
Fig. 2.

foto Kees Margry
tekening Kees Margry



mij bij het NS-station van Best. Na een korte toelichting op Het Groene Woud en de mogelijkheden van de dag, reden we met enkele auto's naar het noordoostelijk gelegen bosgebied. De lichte mist zorgde voor ideaal slakkenweer. Bij aankomst in de Scheeken had het bos zelfs iets weg van een nevelwoud. Omdat Charles, de echte clausilia-liefhebber, alleen 's ochtends kon, gingen we gepakt en gezakt eerst op pad naar een bosperceel dat bekend stond om het voorkomen van *Macrogastra attenuata lineolata*. Na de droogte van de afgelopen weken bleken de laarzen niet echt nodig. Het kostte enige moeite om de enthousiaste deelnemers de afstand tot dat eerste perceel zonder stoppen en bukken af te laten leggen maar de beloning was des te groter. Eenmaal in het bos moesten we voorzichtig lopen om zo min mogelijk te kraken. Enorme hoeveelheden *Balea biplicata* en *Arianta arbustorum* met daartussen her en der een *M. a. lineolata* en *Eucobresia diaphana*. Ook andere, minder zeldzame, soorten werden geturfd. Bij de kennismaking had Wim naar aanleiding van één van onze voornamen al glunderend gesteld dat Gabriël de brenger van goede boodschappen is. En zowaar..., nog maar nauwelijks bekomen van de enorme aantallen kwam de grote euforie. De donkere torenslak *Merdigera obscura*! Een soort die alleen maar bekend was van Limburg en dus nieuw was voor het gebied. Stef wist dat deze soort graag op gladde stammen gaat zitten omdat ze dan hun trompetvormige opening beter af kunnen sluiten. Bij populieren waar de bast vanaf gevallen was troffen we meerdere exemplaren aan. De vondst bleef beperkt tot een klein gebied.

Om 10.00 uur verzamelden Han de Vries, Anthonie van Peursen, Gab Mulder, Bert Jansen, Charles Krijnen, Paul van Stipdonk, Stef Keulen en Wim Klein zich bij

Zo'n veldwerkdag is bij uitstek een moment om ervaringen uit te wisselen. Informatie over de meest markante soortkenmerken gingen van de meer ervaren naar de nog prille malacologen. De lichte top van *Cepaea hortensis*, de mantelflap bij *E. diaphana*, en de smalle en dikke soorten *Carychium*. Er bleef enige twijfel over een grote (18,5 mm brede) helicide slak, vrij doorzichtig en met een heel klein naveltje. We hielden het uiteindelijk toch maar op een jonge *Cepaea*. Verder werden enkele *Trichia*-huisjes met een ronde mondopening verzameld. Zolang er twijfel is over een aparte soort (*T. concinna*) is een voorraadjie huisjes de moeite waard. Ook werd de tabel van Stef uitgeprobeerd. Een naaktslakkentabel waarmee de soorten op uiterlijke kenmerken konden worden gedetermineerd. Enkele soorten konden zo op naam worden gebracht, waarbij *Lehmannia marginata* en *Deroceras leave* voor het eerst met zekerheid werden vastgesteld voor het gebied. Naast de egelslak bleken allerlei gestreepte exemplaren toch vaak jonge *Arion rufus* te zijn.

Bij een aangrenzend populierenbos bleek de drooggevallen sloot minstens zo interessant. Verschillende slaapslakken en slanke poelslakken werden gevonden. Inmiddels was de groep hurkend en knielend zo verspreid in de hoge begroeiing aan het zoeken, dat het enige moeite kostte om iedereen mee te nemen naar een ander perceel. Charles ging naar huis. De rest trok door naar een zuidelijker deel. Daar troffen we onder andere *Cochlodina laminata* en *Clausilia bidentata*. In de hopen langs de pas geschoonde Berendonkloop vonden we nog enkele zoetwaterslakken



Fig. 3. Verschillende soorten op een loopplank over de Berendonkloop, foto Kees Margry

Het bosbeheer kwam ter sprake. Van bossen met populieren is bekend dat er een voedzame strooisellaag is. Ook de kalk zou via deze zachthoutsoort efficiënt in de strooisellaag komen. Het omvormen van populierenbos naar eikenbos zou alleen al door de toename van looizuren ten koste gaan van de slakkenpopulatie. De bezochte bossen worden nog niet erg lang als natuurlijk

bos beheerd. Er lagen nog maar weinig grote bomen om. Door het missen van volumineus dood hout werden er relatief weinig naaktslakken gevonden.



Fig 4. Anthonie van Peursen gaat op in het groen, foto Gab Mulder

Stef bleek bij de eerste monsterplaats de *Omphiscola*'s te hebben gemist, waarop we nog even terugliepen naar de drooggevallen sloot. Ondertussen namen we afscheid van Anthonie, Gab en Bert. Zij wilden op tijd naar huis. Wederom gaf de sloot enkele slanke poelslakken prijs. Ondertussen belde ik naar huis om pizza's in de oven te laten schuiven. Voldaan keerden we terug naar de auto's waar we toch weer Anthonie, Gab en Bert tegenkwamen. Hun terugweg bleek te leuk om haast te hebben. Naast de reeds gevonden soorten hadden zij nog *Carychium minimum* en *Euconulus fulvus* gevonden. Nu namen we ook afscheid van Paul en met Wim, Han en Stef stopte ik nog even bij Ooiendonk, een bosje dat ik kende van *Zonitoides excavatus*. Vreemd om na een dag met overvloed aan slakken in een bosje te stappen waar je op het eerste oog niets ziet. Zelfs geen *Balea*'s. Met het omdraaien van takken vonden we wel *Z. excavatus*. Verschillende exemplaren op een rij. Inmiddels zijn er al heel wat vindplaatsen van deze rode lijstsoort in Noord-Brabant bekend (Boesveld, 2003; Bruyne *et. al.*,



Fig. 5. Stef Keulen, Wim Klein en Kees Margry zoekend langs de Berendonkloop, foto Gab Mulder.

2003). Echte liefhebbers van een zure omgeving en dus begrijpelijk dat we verder op het oog niet zo veel vonden. Han nam, net als bij de vorige twee locaties, een strooiselmonster mee.

Vervolgens werd nog een stop gemaakt bij de Grote Waterloop. Deze loop, die al voor een groot deel is ingericht als ecologische verbindingzone, was onlangs geschoond. Zowel op de oever als in het water konden we nog verschillende soorten zoetwaterslakken, met een overvloed aan *Potamopyrgus antipodarum*, vinden. Han scheidde weer een monster. Toen door naar Boxtel, waar eerst Han bij het station werd afgezet. Vervolgens met Wim en Stef naar huis. Meteen kwamen de stereomicroscopen, potjes en bakjes op de tafel. Het drong nauwelijks tot ons door dat we ook uitgenodigd werden om aan te schuiven voor het avondeten. De pizza zette ons weer even in de wereld en de verhalen kwamen los. Ons enthousiasme inspireerde andere gezinsleden om ons vrij te houden van de afwas. Zo doken we op de determinatie van de buit van de dag. De kennis van Stef kwam goed van pas. Uiteindelijk werden er ook twijfelgevallen van eerder veldwerk bijgehaald. Wim had zelfs enkele monsters uit Frankrijk bij zich. Kerney (1983) bewees goede diensten. De avond werd afgesloten met de naaktslakkentabel van Stef. Aan de hand van een stapel foto's lichtte hij de kenmerken toe. Gele buiken, witte ringen om de ademopening, geel slijm, staalblauwe tentakels, alles passeerde de revue.

Deze succesvolle dag werd afgesloten met een ritje naar het station van Boxtel en Best. Een dag met alwéér enkele nieuwe soorten voor Het Groene Woud.

Na een maand druppelden de eerste gegevens van de verzamelde monsters binnen. De determineerdag op 26 november in Naturalis bleek een uitgelezen moment om reacties te evalueren en met name de erwtenmossels aan kenners voor te leggen en met literatuur te vergelijken. (Gittenberger *et al.*, 1998; Killeen *et al.*, 2004). Han had met alle monsters het meeste huiswerk. Het drogen, sorteren en determineren bleek niet voor niets gedaan te zijn. Op de NMV voorjaarsvergadering van 8 april in Amsterdam overhandigde hij enkele sigarendoosjes met determinaties. Het monster in het zure "excavatusbos" bleek 8 soorten te bevatten, die we op 8 oktober nog niet opgemerkt hadden.

In tabel 1 zijn de gevonden soorten van deze dag per locatie aangegeven. Tevens is elke locatie kort beschreven. In totaal werden er 59 soorten vastgesteld. Daarvan werden 12 soorten alleen in de monsters van Han de Vries gevonden. Met een * is aangegeven welke soorten nog niet bekend waren uit het gebied. In april 2006 waren in totaal 94 soorten land- en zoetwatermollusken bekend van Het Groene Woud. Voor een beeld van de algemene biodiversiteit is een bezoek aan de website de moeite waard. (www.hetgroenewoud.com).

Maar de beste beleving is natuurlijk te krijgen door een bezoek te brengen aan het gebied.

Met dank aan Joop Eikenboom voor de hulp bij het determineren van *Pisidium henslowanum*, dank aan de excursiedeelnemers Charles, Paul, Anthonie, Gab, Bert, Han, Wim en Stef voor hun stimulerend enthousiasme en gegevens. Speciaal dank aan Han voor het uitpluizen van de monsters en natuurlijk dank aan Ingrid voor het klaarmaken van de pizza's.

Literatuur.

- Boesveld, A., 2003. Inventarisatie Mollusken Noord-Brabant. Nieuwsbrief European Invertebrate Survey Nederland, december 2003, no 37
- Boesveld, A. & A.J. De Winter, 2004. *Oxychilus* (*Ortizius*) *navarricus helveticus* (Blum, 1881), een nieuwe landslak voor de Nederlandse fauna (Gastropoda, Pulmonata, Zonitidae). *Basteria* 68 (1-3): 1-6
- Boesveld, A., 2005. Inventarisatie van de Landslakken van Noord-Brabant. Stichting European Invertebrate Survey – Nederland. Leiden. Rapportnummer EIS2005-02
- Bruyne, R.H. de, H. Wallbrink & A.W. Gmelig Meyling 2003. Bedreigde en verdwenen land- en zoetwater weekdieren in Nederland (Mollusca). European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden & Stichting ANEMOON, Heemstede.
- Gittenberger, E., A.W. Janssen, W.J. Kuijper, J.G.J. Kuiper, T. Meijer, G. van der Velde & G.A. Peeters. 1998. De Nederlandse Zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse Fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden. 288 pp.
- Kerney, M.P., R.A.D. Cameron & J.H. Jungbluth, 1983. Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. Paul Parey, Berlin
- Killeen, I., D. Aldridge & G. Oliver, 2004. Freshwater Bivalves of Britain and Ireland. AIDGAP guide, Field Studies Council, Shropshire. 114 pp.
- Margry, C.J.P.J., 2003. Weekdieren in de Kampina en de rest van de Meierij. *Spirula* 330: 15-16.
- Margry, C.J.P.J. & H.J. van Roessel, 2004. Het ABC van *Balea biplicata* in Het Groene Woud in Noord-Brabant. *Spirula* 340: 94-95.
- Margry, C.J.P.J., 2005. Slakken zoeken in de sneeuw? *Spirula* 344: 70-71.
- Margry, K., 2005. Slakkenparadijs in Nationaal Landschap "Het Groene Woud". *Natura* 2005 (4): 112-114.

Adres van de auteur
Mozartlaan 41
5283 KB Boxtel
0411-682916
margry@home.nl

Tabel 1. De gevonden soorten per locatie. * is nieuw voor het gebied

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Scheeken bos 1	Scheeken bos 2	Ooiendonkbos	Grote Waterloop
Landhuisjesslakken					
<i>Acanthinula aculeata</i>	Stekelslak		X	X	
<i>Aegopinella nitidula</i>	Bruine blinkslak	X	X	X	
<i>Arianta arbustorum</i>	Heesterslak	X	X		
<i>Balea biplicata</i>	Grote clausilia	X	X		
<i>Carychium minimum</i>	Plompe dwergslak	X		X	
<i>Carychium tridentatum</i>	Slanke dwergslak	X	X	X	
<i>Cepaea hortensis</i>	Witgerande tuinslak	X			
<i>Cepaea nemoralis</i>	(gewone) tuinslak	X			
<i>Clausilia bidentata</i>	Vale clausilia		X		
<i>Cochlicopa lubrica</i>	Glanzende agaathoren	X	X	X	
<i>Cochlodina laminata</i>	Gladde clausilia		X		
<i>Columella aspera</i>	Ruwe korfslak		X		
<i>Columella edentula</i>	Tandloze korfslak		X	X	
<i>Discus rotundatus</i>	Boerenknoopje	X	X	X	
<i>Eucobresia diaphana</i>	Oorvormige glasslak	X	X		
<i>Euconulus fulvus</i>	Gladde tolslak			X	
<i>Macrogastra attenuata</i>	Geribde clausilia	X			
<i>Merdigera obscura</i>	Donkere torenslak	X *			
<i>Nesovitrea hammonis</i>	Ammonshorentje	X	X	X	
<i>Oxychilus alliarius</i>	Look-glanslak	X	X		X
<i>Oxychilus cellarius</i>	Kelder-glanslak	X	X		
<i>Oxychilus draparnaudi</i>	Grote glanslak	X	X		
<i>Punctum pygmaeum</i>	(gewoon) dwergpuntje	X	X	X	
<i>Succinea oblonga</i>	Langwerpige barnsteenslak	X			
<i>Succinea putris</i>	(gewone) barnsteenslak	X	X		X
<i>Trichia hispida</i>	(gewone) haarslak	X	X	X	
<i>Vallonia costata</i>	Geribde jachthorenslak	X	X		
<i>Vertigo pusilla</i>	Kleine korfslak	X			
<i>Vitrea crystallina</i>	(gewone) kristalslak	X	X	X	
<i>Vitrina pellucida</i>	Doorschijnende glasslak	X		X	
<i>Zonitoides excavatus</i>	Grofgestreepte glimslak			X	
<i>Zonitoides nitidus</i>	Donkere glimslak			X	
Landnaaktslakken					
<i>Arion intermedius</i>	Egel-wegslak	X			
<i>Arion rufus</i>	(Gewone)Wegslak	X			X
<i>Deroceras leae</i>	Kleine akkerslak	X *			
<i>Lehmanna marginata</i>	Bos-aardslak	X *			
<i>Limax maximus</i>	Grote aardslak		X		
Zoetwaterslakken					
<i>Anisus leucostoma</i>	Geronde schijfhoren	X	X		
<i>Anisus vortex</i>	Draaikolk-schijfhoren		X		
<i>Aplexa hypnorum</i>	Slaapslak	X			
<i>Bathymorphus contortus</i>	Riempje		X		
<i>Bithynia leachii</i>	Kleine diepslak		X		
<i>Bithynia tentaculata</i>	Grote diepslak		X		X
<i>Galba truncatula</i>	Leverbotslak	X	X		
<i>Gyraulus albus</i>	Witte schijfhoren		X		
<i>Lymnaea stagnalis</i>	(gewone) poelslak				X
<i>Omphiscola glabra</i>	Slanke poelslak	X			
<i>Physella acuta</i>	Puntige blaashoren				X
<i>Planorbis cornutus</i>	Posthorenslak		X		
<i>Planorbis planorbis</i>	(gewone) schijfhoren				X
<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	Jenkins' waterhoren				X
<i>Radix ovata</i>	Ovale poelslak		X		
<i>Stagnicola corvus</i>	Dikke poelslak	X			
<i>Stagnicola spec</i>	"Moeraspoelslak"	X	X		
<i>Valvata piscinalis</i>	Vijver-pluimdrager		X		X
Tweekleppigen					
<i>Pisidium casertanum</i>	(Gewone) erwtenmossel	X (cf)			
<i>Pisidium henslowanum</i>	Kleine erwtenmossel				X *
<i>Sphaerium corneum</i>	Gewone hoornschaal		X		X
<i>Sphaeriidae</i> indet	Hoornschaalen / Erwtmossels		X		X
Totaal	59	35	35	15	12

Scheeken bos 1 (154 - 394) Gemeente Best. Nat populierenbos met ondergroei en kapvlakte op een kalkrijke lemige grond en doorkruist met rabatsloten.

Scheeken bos 2 en waterloop(155 - 394) Gemeente Best. kruispunt van populierenbossen en gemengde bossen met veel ondergroei, op een kalkrijke lemige grond en aan weerszijden van de Berendonkloop.

Ooiendonkbos (153 - 396) Gemeente Boxtel. Hakhoutbos op zuurdere bodem.

Grote Waterloop (153 - 396) Gemeente Boxtel. Waterloop met natte ecologische verbingszone in open terrein.